

Historio de Ukrainio

Oldřich Arnošt Fischer

Kluba prelego por Esperantista Klubo Brno, filia societo de Ĉeĥa Esperanto-Asocio, la 31-an de majo 2022.

Senkulpigante insideman atakon de sia armeo kontraŭ pacema Ukrainio ruslanda diktatoro publike proklamis, ke teritorio de Ukrainio apartenas al rusoj kaj ukrainoj ne estas nacio.

Ĉu tio estas vero?

Teritorio de Ukrainio estas setlita jam 150 000 da jaroj antaŭ Kristo (a. K.). Tiam tie vivis neandertaluloj. Ĉirkaŭ antaŭ 35 000 da jaroj a. K. aperis *Homo sapiens* de moderna tipo.

Kukutena-tripilja kulturo kaj du kulturoj de fera erao

Inter la jaroj 5 500 – 2 750 a. K. inter Karpatoj kaj Dnipro, sur teritorioj de nuntempaj Ukrainio, Moldovo kaj Rumanio (pli ol 350 000 km²), evoluis **Kukutena-Tripilja kulturo** (laŭ rumania vilaĝo Cucuteni kaj ukrainia vilaĝo Tripillja), kies paŝtistoj kaj agrokulturistoj sciis prilabori kupron, miksiĝi meltitan kupron kun meltita stano kaj tiel fabriki bronzon.

En Ukrainio tiun kulturon malkovris ĉeĥa amatora arĥeologo **Ĉeněk Chvojka**, ukraine **Vikentij Vjaĉeslavoviĉ Ĥvojka**. La arĥeologo priskribis ankaŭ du kulturojn de fera erao: **Zarubineckan kulturon** (fino de la 3-a jarcento a. K. – fino de la 2-a jarcento post Kristo (p. K.), en Ukrainio kaj Blankrusio) kaj **Ĉernjaĥivskan kulturon** (la 2-a – la 5-a jarcento p. K., Ukrainio kaj Rumanio).

Fine de bronza erao aperis **iranaj triboj**: kimeroj (2 000 a. K.), skitoj (en la 8-a jarcento a. K.) kaj sarmatoj (en la 3-a jarcento a. K.).

Translokiĝo de nacioj

Inter la jaroj 350 – 375 en Ukrainio ekzistis **Ostrogota ŝtato** kun la reĝo **Germanariĥ la 1-a**. En Krimeo kaj marbordo de Nigra Maro estis fonditaj grekaj kaj gotaj kolonioj. En la 4-a kaj 5-a jarcento tie regis **hunoj**, sed post morto de **Attila** (†453) ilia unuiĝo disfalis. En la 5-a jarcento alvenis **kutiguroj** kaj **utiguroj** (parencoj de hunoj), en la 6-a jarcento **avaroj**. En centra kaj nordokcidenta Ukrainio setliĝis **slavoj**. En la 7-a jarcento **antaŭbulgaroj** en sudo kreis sian Grandan Bulgarion. Kiam ili migris okcidenten, la regionon ekmastris **ĥazaroj**, kiuj la landon protektis kontraŭ persianoj kaj araboj.

En la jaro 860 tien alvenis bizanciaj kristanaj misiistoj **Konstanteno (Cirilo) kaj Metodo**. Ili baptis ĥazarojn kaj trovis korporestaĵojn de **Klemento la 1-a** (la 4-a romkatolika papo, la martiro, al kiu ĉirkaŭ la jaro 100 liaj malamikoj pendigis ankron sur lian kolon kaj dronigis lin en Nigra Maro). Pro tio en la jaro 863 ambaŭ sukcesaj kaj spertaj misiistoj estis senditaj en misian vojaĝon en Grandan Moravion (822 – 906).

Kijiva Ruslando

En la jaro 482 oni fondis la urbon Kijivon. En fino de la 9-a jarcento en partoj de teritorioj de nuntempaj Ukrainio, Ruslando kaj Blankrusio ekestis **Kijiva Ruslando**, kiun unuiĝis

novgoroda princo **Oleg**. Kijivo pagis tributon al Ĥazara Kaganato. Post la jaro 977 la kaganato malaperis.

En la jaro 988 (987 – 990) **Vladimiro la 1-a la Granda**, la plej signifa reganto de Kijiva Ruslando, estis baptita. Unue en Ĥersonesos (Krimeo) oni baptis la princon Vladimiron, poste en Kijivo okazis amasa bapto de loĝantoj en la rivero Dnipro. Nova kristano Vladimir ankaŭ ordonis „dronigi“ statuon de nekristana dio Perun en la rivero kaj disrompi statuojn de aliaj slavaj dioj, kiujn li antaŭe ordonis instali en panteono.

En la 9-a kaj la 10-a jarcentoj Kijiva Ruslando fariĝis la plej granda kaj la plej potenca eŭropa ŝtato, kiu havis intensajn kontaktojn kun Pollando kaj Hungario. **Anna Jaroslavovna Kijiva**, filino de **Jaroslav la 1-a la Saĝa**, fariĝis edzino de franca reĝo **Henriko la 1-a**. La reĝino, kiu sciis legi kaj skribi, donis al franca reĝo tri filojn. Kijiva Ruslando devis defendi sin kontraŭ atakoj de **peĉenegoj** kaj **polovcoj**.

En la jaro 1136 Novgoroda Princujo forlasis Kijivan Ruslandon.

Mongolaj atakoj

La 31-an de majo 1223 **mongoloj** venkis slavojn en batalo apud rivero Kalka. Post la batalo mongoloj retiriĝis, sed poste revenis. En la jaro 1240 ili konkeris Kijivon. Granda parto de nuntempa Ukrainio estis influita de mongola Ora Hordo.

Post disfalo de Kijiva Ruslando ekestis kelkaj sendependaj princujoj. En okcidenta parto la plej signifa estis **Galicia-Volinja Princujo**, kies la plej signifa reganto **Danilo Romanoviĉ Halickij** reĝiĝis. En centro ekzistis **Kijiva Princujo**, kiu estis la plej potenca dum regado de **Jurij Dolgorukij**, fondinto de Moskvo. En sudo loĝis nomadaj **kipĉakoj**.

Ekde fino de la 14-a jarcento okcidenta parto apartenis al Pollando. Granda parto de Ukrainio apartenis al **Litova Grandprincujo**. En sudo ekestis **Krimea Ĥanato** kaj orienton influis **Moskva Ruslando**.

Sur marbordo de Nigra Maro Ĝenova Respubliko kreis kelkajn koloniojn (ekzemple en Kilija).

Krimea Ĥanato

En la jaro 1441 en Krimeo tataro Ĥano Haĝi la 1-a Girej fondis dinastion, kiu tie regis ĝis la dua duono de la 18-a jarcento (1441 – 1783). Ekde la jaro 1478 Krimea Ĥanato estis turkia protektorato.

En la jaro 1482 krimeaj tataroj konkeris kaj elbruligis Kijivon.

Lublina Unio (1596)

En la jaro 1569 **Pollando kaj Litovio** kreis Lublinan Union (**Pola-Litova Unio**). Teritorio de Ukrainio, kiu antaŭe apartenis al Litovio (proksimume de la rivero Dnipro), ekapartenis al Pola Regno. Ukrainia nobelaro akiris en Pollando la samajn rajtojn kiel pola nobelaro, sed ĝi devis poliĝi kaj katolikiĝi. Escepto estis zaporojaj kozakoj, kiuj restis ortodoksaj. Zaporojje (loko malantaŭ riveraj „sojloj“, kaskadoj) estis la teritorio, kiu situis ĉirkaŭ 600 km sudoriente de Kijivo. La kozakoj loĝis en la teritorio kun centro en Siĉ, kie kuniĝis homoj el diversaj socialaj tavoloj, precipe servutuloj, kiuj tie evitis feŭdalan subpremon. Ili kreis armean kvazaŭŝtaton. Poloj tion toleris, ĉar la kozakoj estis bravaj batalantoj, helpantoj en bataloj kontraŭ turkoj kaj tataroj. En pollanda-litovia armeo ili akiris aŭtonomion (tiel nomataj registritaj kozakoj). Zaporojjanoj kreis armean bufran zonon en Sovaĝaj Kampoj, kies najbaro estis Krimea Ĥanato.

Preskaŭ ĉiujare krimeaj tataroj kaj nogajoj (omaĝuloj de turkoj) atakadis sudan kaj orientan Ukrainion, tiel estis danĝera tie loĝi. Oni taksas, ke inter la 15-a kaj la 18-a jarcentoj krimeaj tataroj kaptis kaj al turkiaj sklavistoj vendis eĉ tri milionojn da homoj.

Brestlitova Unio (1596)

Pola nobelaro la kozakojn deziluziis, precipe kaŭze de subpremo de kamparanoj kaj malbona rilato al ortodoksa religio. Sed en la jaro 1596 katolikoj kaj kelkaj ortodoksanoj faris kontrakton (Brestlitova Unio) kaj kreis **Ukrainian Grek-Katolikan Eklezion**, kiu estas la dua la plej granda eklezio en Ukrainio. (La plej granda estas Ukrainia Ortodoksa Eklezio.)

Popolleviĝo de Ĥmelnickij (1648)

En la jaro 1648 en Ukrainio okazis granda kozaka popolleviĝo. La kozakoj sub la gvido de **Bohdan Ĥmelnickij** kune kun krimeaj tataroj kelkfoje venkis polojn. En la sudo de nuntempa Ukrainio ekestis **Kozaka Hetmanato**, kozaka kvazaŭŝtato. Tio estis granda teritorio (200 000 km²) kun 3 milionoj da loĝantoj.

Dum la popolleviĝo tre suferis judoj. En Pollando, Litovio kaj Blankrusio la kozakoj mortigis preskaŭ 100 milojn da judoj. La kozakoj mortigis ankaŭ polojn, precipe polajn nobelojn. Ili estis tre kruelaj, ĉar ili siajn viktimojn brulmortigis aŭ palisumis. Pri la masakroj persone respondis Ĥmelnickij kaj liaj kozakestroj, ekzemple **Maksim Krivonis**. Multe da judoj ekziliĝis, eĉ en Moravion kaj Bohemion.

Kontrakto de Perejaslav (1654)

En la jaro 1651 poloj venkis kozakojn apud Beresteĉko. Ĥmelnickij sciis, ke liaj kazakoj ne kapablas venki polojn, tial en la jaro 1654 li petis ruslandan caron **Aleksej la 1-a** pri helpo. La caro helpon promesis, sed volis kun la kozakoj fari kontrakton. Kompreneble, ke nur tian kontrakton, kiu estu profiuza por Ruslando. Kaŭze de Kontrakto de Perejaslav (la 18-an de januaro 1654) unuiĝis parto de Ukrainio, kiu situis en maldekstra bordo de la rivero Dnipro, kun Ruslando. Ĥmelnickij perdis sian konfidon al rusoj, tial li provis krei union kun Transilvanio kaj Svedio, sed ne sukcesis.

Post morto de Ĥmelnickij (1657, kaŭze de cerba atako) provis gvidi kozakojn lia juna filo, sed en la jaro 1662 li rezignis.

Nova kozakestro **Ivan Vihovskij** ne plu volis kunlabori kun rusoj. Li volis fari kontrakton kun poloj, por ke Ukrainio estis la tria subjekto de Pola-Litova Unio.

Kontrakto de Hadjaĉ (1658)

Pola-Litova Unio faris kun kozakoj la kontrakton, kiu la 16-an de septembro 1658 estis subskribita en Hadjaĉ kaj la 12-an de majo 1659 pola-litovia deputitaro ĝin aprobis. Laŭ la kontrakto nova Unio havus tri membrojn: Polan Regnon, Litovian Grandprincujon kaj Hetmanan Ruslandon. Kozakoj havus la samajn rajton kiel poloj kaj litovoj (proprajn oficojn, armeon, juĝon) kaj povus resti ortodoksanoj. Sed kaŭze de milito en Pollando, malkonsento de kozakoj kaj ribelio kontraŭ Vihovskij la nova Unio neniam ekestis.

Ruino

Anstataŭ nova trimembra unio en la jaroj 1657 – 1686 alvenis epoko nomata „ruino“. Tio estis la epoko de ĥaoso, disfalo kaj milito inter Ruslando, Pollando, Krimea Ĥanato, Turkio kaj kozakoj. La kozakoj estis venkita kaj ilia teritorio estis dividita inter Ruslando kaj Pollando. Limo estis la rivero Dnipro.

La 30-an de januaro 1667 en la vilaĝo Andrusovo rusoj kaj poloj paciĝis.

Kozaka hetmano Ivan Mazepa

En ruslanda parto kozakojn ekgvidis la hetmano **Ivan Stepanoviĉ Mazepa**. Komence li kredis, ke caro **Pjotr la 1-a** donos al Ukrainio aŭtonomion. Kiam li eksciis, ke la caro tion ne faros, li en Norda Milito batalis kun svedoj kontraŭ Ruslando, sed en la jaro 1708 li estis venkita kaj en la jaro 1709 rusoj venkis svedojn apud Poltava.

En la jaro 1768 en Pollando okazis la plej granda ukraina popolleviĝo. Dum la divido de Pollando en la jaro 1772 Ruslando akiris ankaŭ plimulton de dekstra parto Ruslando (krome Galicio kaj Bukovino, kiuj ekapartenis al Aŭstrio-Hungario).

En la jaro 1775 Zaporojja Siĉ malaperis.

En fino de la 18-a jarcento turkoj kaj tataroj en sudo de la lando estis venkitaj. En nove konkerita lando (tiel nomata Nova Ruslando) carino Katerina la 2-a la Granda kaj ŝia konsilanto princo Potjomkin fondis la urbojn Odesa, Jekaterinoslav, Sevastopol k. a. La carino invitis multe da eksterlandanoj: germanojn, bulgarojn, sorabojn kaj grekojn.a

Ukrainio en la 19-a jarcento

La 19-a jarcento estis erao de nacia subpremo, sed ankaŭ la erao de nacia reviviĝo, kiam kreiĝis ukraina nacio. En la jaro 1846 estis fondita Kyrilometodea Kompanio, kies membro estis ukraina poeto **Taras Hrihoroviĉ Ŝevĉenko**.

En sudo de Ukrainio okazis granda konflikto, Krimea milito (1853 – 1856) en kiu partoprenis Ruslando (caro **Nikolao la 1-a** kaj post lia morto caro **Aleksandro la 2-a**), Turkio, Francio, Grandbritio kaj Piemonto. Ruslando la militon komencigis kaj estis venkita. Rusandaj soldatoj kaj maristoj defendis krimean havenon Sevastopolon 11 monatojn.

Nova ondo de nacia reviviĝo, kies reprezentanto estas ekzemple **Miĥajlo Petroviĉ Drahomanov**, alvenis en la 70-aj jaroj. Historiisto **Miĥajlo Serhijoviĉ Hruŝevskij** detale priskribis historion de Ukrainio ĝis la jaro 1564.

Inter poetoj aperis talentita ukraina poetino **Lesja Ukrainka** (propranome Larisa Petrivna Kosaĉ-Kvitka).

El Perejaslav devenis hebrea verkisto **Ŝolom Alejĥem** (propranome Rabinoviĉ), kiu verkis en jido. Li ekziliĝis en Usonon. En la jaro 1964 oni prezentis la muzikalon „Violonisto sur la Tegmento“ (laŭ libro de Ŝolom Alejĥem „Tovje la Laktovendisto“) en Broadway.

Inter la jaroj 1881 – 1891 pentristo **Ilja Jefimoviĉ Repin** kreis la bildon „Zaporojjaj Kozakoj Skribas Leteron al Turkia Sultano“. La bildo temas pri historia evento el la jaro 1676. Tiam la sultano **Mehmed la 4-a** sendis al kozakoj sian leteron, en kiu al ili ordonas kapitulaci. La kozakoj respondas al la sultano tre senrespekte kaj mokas lin. Ili ne timas turkojn. Al Ukrainio neniu devas dikti siajn postulojn – nek sultano nek rusoj!

Ruslanda caro **Aleksandro la 2-a** ukrainian nacian reviviĝon ne toleris. En la jaro 1876 li en germana urbeto Bad Ems eldonis **Dekreton de Ems**, kiu malpermesis publikan uzadon de ukraina lingvo. Lia filo **Aleksandro la 3-a** la dekreton plimalfortigis. Ĝenerale dirite: ruslandaj caroj neniam volis, por ke ukrainoj havu sendependencon, propran lingvon kaj kulturon.

En parto de la lando, kiu apartenis al Aŭstro-Hungario estis pli tolerema reĝimo. Jam en la 19-a jarcento tie krome ukrainoj kreis rutena nacio kun propranatura lingvo kaj kulturo. En la jaro 1890 tie oni fondis **Ukrainian Radikalan Partion**. **Frataro de Tarasovoj** estis la unua politika organizo, kiu volis liberigi Ukrainion de ruslanda superregado.

La 20-a jarcento

En la jaro 1900 en Ĥarkiv oni fondis **Revolucian Ukrainian Partion**.

Antaŭ fino de la unua modmilito kaj dum civitana milito en Ruslando oni en parto de ukrainia teritorio kreis kelkajn ukrainiajn registarojn.

En la jaroj 1917 – 1919 en orienta parto de Ukrainio ekzistis **Ukrainia Popola Respubliko**, sed ruslandaj bolŝevikoj ĝin neniigis.

En la jaroj 1918 – 1919 ekzistis **Okcidentukrainia Popola Respubliko**, kiu uzis blazonon kun tridento. Por mallonga tempo ĝi unuiĝis kun orienta Ukrainia Popola Respubliko (la 22-an de januaro 1919), sed baldaŭ poloj kaj rumanoj ĝin neniigis.

Nur nelonge (1919) ekzistis **Hucula Respubliko**.

La unua ukrainia prezidento estis historiisto, literaturisto kaj filozofo **Miĥajlo Serhijoviĉ Hruŝevskij**. Jam en februaro 1919 bolŝevikoj konkeris Kijivon kaj ambaŭ partoj de ukrainio devis batali en siaj propraj militoj: okcidenta parto kontraŭ poloj kaj orienta parto kontraŭ rusoj.

La okcidenta parto ekapartenis al Polanda Respubliko kaj Transkarpata Ukraino al Ĉeĥoslovakio. En la jaro 1922 bolŝevikoj kreis **Ukrainian Sovetan Socialisman Respublikon (USSR)** kun ĉefurbo Ĥarkiv. Ekde la jaro 1934 la ĉefurbo de USSR estis Kijiv.

En la jaro 1929 en Vieno ukrainaj elmigrintoj fondis **Organizon de Ukrainiaj Nacianistoj (OUN)**, kies celo estis kreado de sendependa ukrainia ŝtato. Unu frakcion de OUN gvidis **Stepan Andrijoviĉ Bandera**. (En Ĉeĥoslovakio jam ekde la jaro 1929 OUN estis malpermesita.)

Komence Sovetunio naciajn lingvojn kaj kulturojn de nerusaj nacioj subtenis, sed poste sovetoj la nerusaj naciojn rusigis. En la jaro 1938 en ĉiuj nerusaj lernejoj rusa lingvo fariĝis deviga studa disciplino. Naciaj politikistoj estis nomataj „burĝaj nacianistoj“ kaj postsekvataj.

Malsatego en Ukrainio

En la jaroj 1932 - 1933 kaŭze de brutala kolektivizado de agrokulturo en Ukrainio okazis malsatego (*holodomor*). Tiam kaŭze de malsato mortis 5 milionoj da loĝantoj de USSR, norda Kazahstano kaj suda Ruslando (Kubanj). Pli malgrandaj malsatego okazis en la jaroj 1921 – 1923 kaj 1946-1947 (post la militoj).

La dua mondmilito

En la jaroj 1941 – 1944 germanoj okupaciis Ukrainion. Kelkaj ukrainoj pri tio ĝojis, ĉar al ili ne plaĉis politiko de Stalin. Sed germanoj havis sian propran programon. Ili volis Ukrainion ekspluati, deportis du milionojn da ukrainoj por laboroj en Germanio kaj volis la landon prepari por germana kolonizado.

La 30-an de junio 1941 Stepan Andrijoviĉ Bandera en Lviv proklamis **sendependecon de Ukrainio**. Post kelkaj tagoj germanaj nazioj ukrainian registaron dispelis kaj en Berlino ukrainiajn politikistojn devigis la proklamon revoki. Ukrainoj tion ne volis fari, tial ili estis malliberigitaj en koncentrejoj, ekzemple Bandera en Sachsenhausen (1941 – 1945).

La 14-an de oktobro 1942 en okcidenta Ukrainio ekestis **Ukrainia Popolleviĝa Armeo (UPA)**. Tio estis armita flanko de OUN. Celo de UPA estis sendependa ukrainia ŝtato en la teritorio kun etna ukraina plimulto. Tiuj batalantoj neniam uzis la nomon „banderanoj“. Ekde la jaro 1943 ĝis fino de la dua mondmilito UPA masakris polojn en Volin kaj orienta

Galicio. Ĝi mortigis ĉirkaŭ 100 000 da polaj civiluloj. Sed ankaŭ poloj masakris ukrainojn. Post la milito ĝis la 50-aj jaroj UPA kontinuus batalon kontraŭ Sovetunio.

Nek UPA nek OUN rekte kunlaboris kun germanaj nazioj, escepte de flanko de **Andrij Melnik**. Sed alia nacia movado, **Ukrainia Liberiga Armeo (ULA)**, batalis kune kun la nazioj. Sed plimulto da ukrainoj batalis en soveta Ruĝa Armeo (4,5 milionoj da ukrainoj) kaj soveta kontraŭnazia rezisto.

En ukrainio germanoj mortigis judojn. Germanaj trupoj *Einsatzgruppen*, iam kun helpo de lokaj kunlaborantoj, mortigis ĉirkaŭ 1,5 milionoj da judoj.

El taksitaj 8,6 milionoj da perditaj sovetaĵ soldatoj 1,4 milionoj estis ukrainoj. Dum la milito pli ol 700 ukrainiaj urboj kaj 28 000 da vilaĝoj estis neniigitaj. Ukrainio estis detruita.

Lastaj bataloj de UPA

En fino de milito membroj de UPA volis fuĝi okcidenten kaj kapitulaci al usonanoj. En Pollando UPA-on neniigis dum Agado Visla, dum kiu multe da ukrainoj estis deportitaj en nordan Pollandon. En Ĉeĥoslovakio UPA ŝanĝis sian taktikon kaj ne teroris civitanojn. UPA-anoj eĉ skribis leteron al prezidento Edvard Beneš, ke ili alvenas kiel gastoj kaj volas nur trapasi ĉeĥoslovakian teritorion. Rotoj de Burlak kaj Hromenko aperis en Slovakio, kie kontraŭ ili batalis armeo kaj polico. Burlak estis malliberigita kaj en Pollando ekzekutita. Lia roto estis neniigita. Roto de Hromenko akiris Germanion. Hromenko ne restis en sekureco. Li kontinuus sian batalon por libera kaj sendependa Ukrainio, faris kurieron kaj en la jaro 1950 li falis.

Neniigo de grekkatolika eklezio

Bataloj kontraŭ UPA estis por komunistoj bona kialo por neniigo de grekkatolika eklezio, kiu estis akuzita de subteno de UPA. En okcidenta Ukrainio tio okazis la 10-an de marto 1946, en Rumanio la 1-an de decembro 1948 kaj en Transkarpata Ukrainio la 28-an de aŭgusto 1949. La 8-an de decembro 1950 ekestis Ĉeĥoslovaka Ortodoksa Eklezio kun praga metropolito eksarĥo **Jelevferij**, propranome Voroncov. Bona novaĵo estas, ke la 28-an de majo 2022 Ukrainia Ortodoksa Eklezio liberigis de moskva patriarĥato. (Nuntempa ruslanda ortodoksa patriarĥo **Kirill**, propranome Gundjajev, estas ne nur amiko de Putin, sed ankaŭ longtempa kunlaboranto de KGB).

Stalina teroro

Postmilita stalina reĝimo deportis loĝantojn de Ukrainio en aliajn lokoj de Sovetunio. La 1-an de januaro 1953 ukrainoj estis 20 % da ĉiuj deportitaj personoj en Sovetunio. Krom tio sovetoj deportis pli ol 450 000 da germanojn kaj 200 000 da krimeaĵn tatarojn.

Al Ukrainio sovetoj aligis ĝian nuntempan okcidentan parton (okcidentan Volinjon kaj orientan Galicion). Jam en septembro 1939 sovetoj tiun parton okupaciis. Vintre (1939/1940) ili aranĝis referendojn kun falsado de rezultoj. La falsitaj referendoj klare montris, ke loĝantoj „volas“ aligi siajn regionojn al Sovetunio. En la jaro 1945 simile laŭ falsitaj rezultoj de referendo sovetoj aligis al USSR ankaŭ Transkarpata Ukrainio, kiu antaŭ la milito apartenis al Ĉeĥoslovakio.

Post morto de Stalin

Soveta reĝimo de Ĥruŝĉov ne forgesis pri Bandera kaj lasis lin mortigi. La 15-an de oktobro 1959 Bohdan Staŝinskij, soveta agento de NKVD, en Berlino Banderon venenigis uzante cianidon.

En la jaro 1954 okaze de soleno de la 300-a datreveno de Kontrakto de Perejaslav (1654) Nikita Sergejeviĉ Ĥruŝĉov donis al Ukrainio Krimeon. Tie loĝis p recipe ukrainoj, sed post ruslanda-turkia milito (1782-1784) tiu ĉi duoninsulo ekapartenis al Ruslando.

USSR industriiĝis. El Ukrainio devenis **Nikita Sergejeviĉ Ĥruŝĉov**, **Leonid Iljiĉ Breĵnjev**, komandanto de armeoj de Varsovia Kontrakto **Andrej Greĉko** k. a.

En la 60-aj jaroj kontinuus industrialigado precipe en orienta parto de la lando. Sur rivero Dnipro estis konstruitaj digolagoj.

La 26-an de aprilo 1986 okazis havario de atomenergia centralo apud Ĉernobil.

Sendependa Ukrainio

En la jaro 1990 ukrainia parlamento (*Verĥovna Rada Ukraini*) proklamis suverenecon de Ukrainio. La 24-an de aŭgusto 1991 oni proklamis sendependecon. En referendo 90,3 % da balotantoj la sendependecon de Ukrainio subtenis.

Simbolo de Ukrainio estas Tridento. Kion tiu ĉi simbolo signifas?

Plonĝe fluganta falko (*Falco peregrinus*) – slava simbolo, kiu fariĝis simbolo (blazono) de Ukrainio.

Bedaŭrinde transiro de socialisma ekonomio al merkata ekonomio, dum kiu mankis efika kontrolo de entreprenoj, kaj precipe malkapableco de politikistoj fari verajn reformojn, gvidis al ekonomia malsukceso. Nur ĉirkaŭ la jaro 2000 la situacio pliboniĝis.

Ukrainaj politikistoj longtempe tuĉis inter orienta kaj okcidenta politikaj blokoj. Ili perdis multe da tempo kaj Ukrainio eniris nek en Eŭropan Union nek en NATO-n. Tio estis granda eraro. Songo pri „ponto inter okcidento kaj oriento“ ne estas reala. Oni ne povas resti neŭtrala ŝtato, kiu ruze uzas avantaĝojn de ambaŭ sistemoj. (Sur la ponto oni stamfas. La „ponto“ estas nur ilo kaj profituzitan ilon fine respektas nek oriento nek okcidento.)

La unua prezidento estis **Leonid Makaroviĉ Kravĉuk** (1934 - 2022), kiu forpasis antaŭ tri semajnoj (la 10-an de majo 2022). En la jaro 1994 **Leonid Kuĉma** fariĝis prezidento.

En fino de la jaro 2004 okazis nearmita Oranĝkolora Revolucio. **Viktor Janukoviĉ**, kiu helpas al Moskvo, estis akuzita pri balotada trompo. Ripetitan alotadon venkis **Viktor Juŝĉenko**.

En la jaro 2010 venkis Viktor Janukoviĉ (48 % da voĉoj). Li subskribis Ĥarkivan Kontrakton, kiu permesis al rusoj lasi militŝipojn en krimea haveno Sevastopol. Manifestacioj de ukrainoj (ekde la 22-an de novembro 2013, Euromajdan) subtenis postulon pri eniro de Ukrainio en Eŭropan Union. La 1-an de marto 2014 Janukoviĉ sendis al Putin (*malgranda litero ne estas tajperaro*) leteron, en kiu petis pri renovigo de ordo en Ukrainio per ruslanda polico kaj armeo. La 22-an de februaro 2014 Janukoviĉ fuĝis el Ukrainio en Ruslandon.

Milito en la jaro 2022

Ĝisviva ruslanda diktatoro Putin (origine ĥuligano en stratoj de Leningrad, poste spiono en Germanio kaj kolonelo de KGB) jam ekde disfalo de Sovetunio (1991) revas pro renovigo de granda ruslanda ŝtato. Minimume ekde la jaro 2000 li preparis konkeron de Ukrainio. Al tiu celo servas hibrida milito, mensogoj, sendoj de specialaj armeaj taĉmentoj (maskitaj en nemarkitaj uniformoj kaj subtenitaj per „konvojo kun helpo al civiluloj“), kontraŭukrainia propagando. La 22-an de februaro 2022 Ruslando koncedis „Luhanskan kaj Doneckan Respublikojn“ kaj la 24-an de februaro 2022 ruslanda armeo atakis Ukrainion. Multe da civitanoj de Ruslando opinias, ke tio estas bona ago de ilia diktatoro. Mi ne miras, ĉar ili estas ekde naskiĝo influitaj de propagando. Diktaturo de Putin estas alia ol diktaturoj de Stalin kaj Hitler, ĉar ĝi kapablas garantii al loĝantoj konzumon. Nuntempa ruslanda reĝimo ne timigas pere de represioj, sed venenigas animojn de homoj. (Same en la jaro 1980 multe da homoj en Ĉeĥoslovakio ne sciis kaj ne volis scii pri Agado Karkonoŝe, kiam ĉeĥoslovaka socialisma reĝimo sendis du diviziojn kontraŭ pola Solidareco.)

Eŭropa Unio kaj Usono al Ukrainio helpas, sed ne ĉiuj politikistoj havas la samajn opiniojn. Iuj timas pri ruslanda gazo, kruda oleo kaj karbo, aliaj reprezentas entreprenantojn, kiuj havas en Ruslando ekonomajn interesojn.

En ĈR estas pli ol 300 000 fuĝintoj.

Efika helpo al ukrainiaj defendantoj kaj fuĝintoj ne estas nur belaj vortoj. Tial mi ekde komenco de la milito (februaro 2022) regule, ĉiumonate, sendas monon al Ukrainia Ambasadato:

Konto: 304452700/0300

Adreso: Velvyslanecví Ukrajiny v České republice, Charlese de Gaulla 22, 160 00 Praha.

Ukrainio venkos. Gloro al Ukrainio! Gloro al herojoj!

Rekomendita literaturo

БАЧА, Ю. 1998: З історії української літератури Закарпаття та Чехо-Словаччини. 1-a eld., Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 277 paĝoj.

Бойко, М. Ф. 1963: Леся Українка – продовжувач мовних традицій Т. Г. Шевченка. 1-a eld., Київ, Видавництво Академії наук Української РСР, 43 paĝoj.

ČTK 2022: Město Rubižne je srovnáno se zemí, ukazuje video z dronu. <https://www.novinky.cz/valka-na-ukrajine/clanek/mesto-rubizne-je-srovnano> ... la 30-an de majo 2022.

- ДЕМЧЕНКО, О. 2021: Леонід Кравчук: «Моя найбільша помилка – те, що я вірив Росії». https://lb.ua/world/2021/08/05/490822_leonid_kravchuk_moya_naybilsha.html, la 5-an de aŭgusto 2021.
- DP, ČTK 2009: Ruští pravoslavní si zvolili za patriarchu rozporupného Kirilla. <https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/rusti-pravoslavni> ... 27-an de januaro 2009.
- DRAKE, D. 2022: Rusové bezostyšně přiznali, že kradou ukrajinské obilí. <https://www.novinky.cz/valka-na-ukrajine/clanek/rusove-bezostysne-priznali> ... la 30-an de majo 2022.
- FILAR, W. 2015: Antypolskie akcje nacjonalistów ukraińskich. <https://www.lwow.com.pl/wolyn.html> ... la 12-an de decembro 2015.
- FISCHER, O. A. 2012: Lando, kiu neestante estas. www.literatura.bucek.name/brno/fischer-lando%20kiu%20neestante%20estas.pdf ... la 25-an de aprilo 2012.
- FISCHER, O. A. 2016: Slavaj dioj. www.literatura.bucek.name/brno/fischer_slavaj-dioj.pdf, la 12-an de oktobro 2016.
- FISCHER, O. A. 2019: Miaj rilatoj al Pollando. www.literatura.bucek.name/brno/fischer_Miaj%20rilatoj%20alPollando_10227.pdf, la 27-an de februaro 2019.
- ГРУШЕВСКИЙ, М. С. 2001: Иллюстрированная история Украины. 1-а елд., Москва, Сварог и К, 528 paĝoj.
- HAVLÍČEK BOROVSKÝ, K. 1967: La bapto de caro Vladimir. 1-a eлд., Paco, n-ro 167 – 168, Prago, Knihtisk, 20 paĝoj.
- HORA-HOŘEJŠ, P. 2002: Toulky českou minulostí. 9-a volumo, 1-a eлд., Prago, Via Facti, 223 paĝoj.
- JCH 2022: „Je to tupé následování cizí civilizace.“ Krymský politik chce zakázat výuku angličtiny. <https://echo24.cz/a/iQ2pc/je-to-tupe-nasledovani> ... la 27-an de majo 2022.
- JEVSEJEV, I. F. 1956: Z dějin Zakarpatské Ukrajiny. 1-a eлд., Prago, Státní nakladatelství politické literatury, 155 paĝoj.
- KUDĚJ, Z. M. 1932: Horalská republika. 1-a eлд., Prago, Sfinx B. Janda, 327 paĝoj.
- MAGOCSI, P. R. 2014: Národ odnikud. Ilustrované dějiny karpatských Rusínů. 1-a eлд., Užhorod, Vydavatelství V. Paďaka, 116 paĝoj.
- МАХОРИН, Г. Л., ОДОМЧ, В. М. & СОБЧУК, С. В. 2020: Житомир у долях славетних жінок. 1-a eлд., Новоград-Волинський, Видавництво Новорад, 116 paĝoj.
- MAREK, P. 2009: „Akce 100“. Příspěvek k dějinám řeckokatolické církve v Československu po druhé světové válce. Historica Olomucensis, 24: 85-101.
- MLEJNEK, J. 2022: Bohorodičko, vyžeň Putina! Ruské pravoslaví potřebuje speciální operaci, která ho demilitarizuje, deobolševizuje a denacifikuje. <https://www.forum24.cz/bohorodicko-vyzen-putina-ruske-pravoslavi...la> 18-an de majo 2022.
- OCHMANOVÁ, E. 2022: Putin v Kyjevě nenarazil jako první. Krutého zakladatele Moskvy tam čekala bolestivá smrt. <https://zoom.iprima.cz/historie/jurij-dolgorukij-zakladatel-moskvy...> la 15-an de majo 2022.
- PAWLOWSKÁ, H. 1994: Proč jsem se neoběsila. 1-a eлд., Prago, Motto, 135 paĝoj.
- PEKAŘ, J. F. 1991: Dějiny Československé. 2-a eлд., Prago, Agentura Tip Š, Akropolis, 247 paĝoj.
- PINTENET, K. 2022: Ruská anexe Krymu. Kateřina Veliká, podobně jako Vladimir Putin, cílila na rozšíření říše. <https://retro.history.cz/osobnosti/6208-ruska-anexe-krymu...> la 8-an de aprilo 2022.
- POLNICKÝ, P. 2022: Helpo al fuĝintoj organizita en Poděbrady. Dia Regno 2: 38.
- PUTNA, M. C. 2015: Obrazy z kulturních dějin ruské religiozity. 1-a eлд., Prago, Vyšehrad, 335 paĝoj.
- ROBERTS, J. M. 2000: Ilustrované dějiny světa. VI. Vývoj evropské civilizace. 1-a eлд., Prago, Knižní klub kaj Balios, 192 paĝoj.
- RYCHLÍK, J. 2022: Analýza: Putinovy fantasmagorie o Ukrajině a jak to bylo doopravdy. <https://www.noviny.cz/valka-na-ukrajine/clanek/analiza-putinovy-fantasmagorie-o-ukrajine...> la 1-an de marto 2022
- RYCHLÍK, J., ZILINSKYJ, B. & MAGOCSI, P. R. 2015: Dějiny Ukrajiny. 1-a eлд., Prago, Academia, 364 paĝoj.
- ŘEPA, T. 2019: Banderovci. Politické souvislosti, následky zneužití tématu komunistickou propagandou, návaznost na hybridní konflikt současnosti. 1-a eлд., Prago, Nakladatelství Lidové noviny, 524 paĝoj.
- SAMODAJ, V. 2014: Paměti oděského Rusa, arabisty a esperantisty Vladimíra Samodaje. www.mlboleslav.cz/esperanto/wp-content/upLoads/pameti-ukrajinskeho-rusa... la 1-an de januaro 2014.

- SEDLÁČKOVÁ, V. 2022: Putinovy rozkazy na frontu. Pro vyšetřovatele extrémně zajímavé, říká soudkyně. <https://seznamzpravy.cz/clanek/audio-podcast-ptam-se-ja-pripad-cecha-zavrazdeneho> ... la 20-an de majo 2022.
- ŠACH, J. 2015: Vpád banderovců na území Československa v letech 1945 – 1947. www.vhu.cz/vpad-banderovcu-na-uzemi ... la 12-an de decembro 2015.
- ЩЕРБАКІВСЬКИЙ, П. В. 1956: Формация української нації. 1-a eld., Prago, Jurij Tyščenko, 144 paĝoj.
- ŠÍDLOVÁ, T. 2022: Zelenskyj chce s Čechy řešit vstup Ukrajiny do EU. <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-zelenskyj-promluvi> ... la 29-an de majo 2022.
- ŠOJĐROVÁ, M. 2022: Ukrajina, krymští Tataři a zločiny Moskvy: tehdy i dnes. <https://sojdrova.blog.respekt.cz/ukrajina-krymsti-tatari-i-zlociny-moskvy-tehdy-i-dnes> ... la 17-an de majo 2022.
- ТОМЕЧЕК, J. M. 1990: Zlatá mandragora. 1-a eld., Prago, Albatros, 156 paĝoj.
- ТОМЕНКО, N. 2022: Natalija Tomenko, romská aktivistka z Ukrajiny: Anticiganismus je u nás velmi rozšířený, ale teď bojují Romové a neromští Ukrajinci společně za svou zemi. <https://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/natalija-tomenko-romska-aktivistka-z-ukrajiny-anticiganismus...> la 7-an de maro 2022.
- UKRAJINKA, L. 1953: Světla před úsvitem. Výbor z díla. 1-a eld., Prago, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 374 paĝoj.
- UKRAJINKA, L. 1971: Liriko. 1-a eld., Kievo/Moskvo, Komisiono pri internaciaj ligoj de ukrainiaj esperantistoj, 86 paĝoj.
- VLU 2022: Ukrajinská pravoslavná církev vyhlásila nezávislost na Moskevském patriarchátu. www.christne.eu/zpravy/31080/ukrajinska-pravoslavna-cirkev ... la 28-an de majo 2022.
- ZADRAŽILOVÁ, J. 2022: Ruské lodě ládují v Sevastopolu obilím, ukázaly satelitní snímky. Kradou naši úrodu, tvrdí Ukrajinci. <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/clanek/ruske-lode-laduji-v-sevastopolu-obilim> ... la 24-an de majo 2022.

Personaj datoj kaj nomoj

Alejhem, Ŝolom = Rabinoviĉ
 Aleksandro la 2-a Nikolajeviĉ (1818 – 1881), Александр II Николаевич
 Aleksandro la 3-a (1845 – 1894), Александр III
 Aleksej la 1-a Miĥajloviĉ (1629 – 1676), Алексей I Михайлович Тишайший
 Anna Jaroslavovna (1024? – 1075–1086?), Анна Ярославовна
 Attila (†453)
 Bandera, Stepan Andrijoviĉ (1909 – 1959), Степан Андрійович Бандера
 Beneš, Edvard (1884 – 1948)
 Breĵnev, Leonid Iljiĉ (1906 – 1982), Леонид Ильич Брежнев
 Burlak = Ŝĉiholskij
 Chvojka, Ĉeněk (1850 – 1914), Вікентій В'ячеславович Хвойка
 Ĉuprinka, Taras = Suĥeviĉ
 Dolgorukij, Jurij (post 1090 – 1157), Юрий Долгорукий
 Draĥomanov, Miĥajlo Petroviĉ (1841 – 1895), Михайло Петрович Драгоманов
 Duda, Miĥajlo (1921 – 1950), Михайло Дуда
 Germanariĥ la 1-a (265? – 376?), iam oni skribas Ermanarik la 1-a
 Greĉko, Anton Antonoviĉ (1903 – 1976), Антон Антонович Гречко
 Gundjajev, Vladimir Miĥajloviĉ (* 1946), Владимир Михайлович Гундяев
 Haĝi la 1-a Girej (†1466)
 Halickij, Danilo Romanoviĉ (1201 – 1264), Данило Романович Галицький
 Henriko la 1-a (1027 – 1060),
 Hromenko = Duda
 Hruševskij Miĥajlo Serhijoviĉ (1866 – 1934), Михайло Сергійович Грушевський
 Ĥmelnickij, Bohdan Miĥajloviĉ (ĉ. 1595 – 1657), Богдан Михайлович Хмельницький

Ĥruščov, Nikita Sergejevič (1894 – 1971), Никита Сергеевич Хрущѳв
 Janukovič, Viktor Fedorovič (* 1950), Віктор Федорович Янукович
 Jaroslav la 1-a la Saĝa (1019 – 1053), Ярослав Мудрий
 Jelcin, Boris Nikolajevič (1931 – 2007), Борис Николаевич Ельцин
 Jelevterij = Voroncov
 Juščenko, Viktor Andrijoivič (* 1954), Віктор Андрійович Ющенко
 Katerina la 2-a (1729 – 1796), Катерина II
 Kirill = Gundjajev
 Klemento la 1-a (? – 97–101),
 Konstanteno (Cirilo) (826-827 – 869)
 Kosač-Kvitka, Larisa Petrivna (1871 – 1913), Лариса Петрівна Косач-Квітка
 Kravčuk, Leonid Makarovič (1934 – 2022), Леонід Макарович Кравчук
 Kučma, Leonid Danilovič (* 1938), Леонід Данилович Кучма
 Maksim Krivonis (1600 – 1648), Максим Кривоніс
 Mazepa, Ivan Stjepanovič (1639 – 1709), Іван Степанович Мазепа
 Mehmed la 4-a (1642 – 1693)
 Melnik, Andrij Atanasovič (1890 – 1964), Андрій Атанасович Мельник
 Metodo (813-815 – 885)
 Nikolao la 1-a (1796 – 1855), Николай I
 Olbracht Ivan (1882 – 1952, propranome Kamil Albrecht Zeman)
 Oleg (†912), Олег
 Pawlowská, Halina (* 1938)
 Petro la 1-a (1672 – 1725), Пѳтр
 Pieracki, Bronisław Wilhelm (1895 – 1934)
 Potjomkin, princo (1739 -1791), Григорий Александрович Потѳмкин-Таврический
 putin (* 1952), путин (*la malgranda litero ne estas tajperaro*)
 Rabinovič, Ŝolom Noĥumovič (1859 – 1916), Соломон Наумович (Шолом Нохумович) Рабинович
 Repin, Пја Jefimovič (1844 – 1930), Ілля Юхимович Репін
 Ŝĉiholskij, Volodimir (1920 – 1949), Володимир Щигольський
 Ŝevčenko, Taras Hrihorovič (1814 – 1861), Тарас Григорович Шевченко
 Ŝuĥevič, Roman (1907 – 1950), Роман Шухевич
 Tomeček, Jaromír (1906 – 1997)
 Ukrajinka, Lesja = Kosač-Kvitka
 Vihovskij, Ivan (post la jaro 1600 – 1664), Іван Виговський
 Višneveckij, Dmitro Ivanovič (1516 – 1563), Дмитро Іванович Вишневецький
 Vladimir la 1-a (958? – 1015), Володимир I Великий
 Voroncov, Venjamin Aleksandrovič (1892 – 1959), Венямин Александрович Воронцов
 Zelenskij, Volodimir Oleksandrovič (* 1978), Володимир Олександрович Зеленський.